

СРЕДЊА ЕВРОПА И БЕОГРАД: АРХИТЕКТОНСКИ УТИЦАЈИ 1919–1941.

CENTRAL EUROPE AND BELGRADE: ARCHITECTURAL INFLUENCES 1919–1941

Аутор: Биљана Мишић

Издавачи: Завод за заштиту споменика културе града Београда, Институт за савремену историју, Београд 2023.

АПСТРАКТ

Међуратна београдска архитектура је у перманентном настајању била условљена различитим друштвеним, историјским, техничким, уметничким, естетским, идеолошким, политичким и економским наративима. Њихово прожимање увело ју је у поље дискурзивних и вишезначних интерпретација, унутар којих се развијала и примењивала као друштвена пракса. У наставку се представља синтезна монографија о средњоевропским утицајима на међуратну архитектуру Београда. Поред свеобухватне типолошке и стилске анализе значајног дела градитељске баштине, ова студија осветљава важне одреднице београдског културног идентитета кроз манифестацију архитектонских утицаја и њихових токова у периоду између Два светска рата.

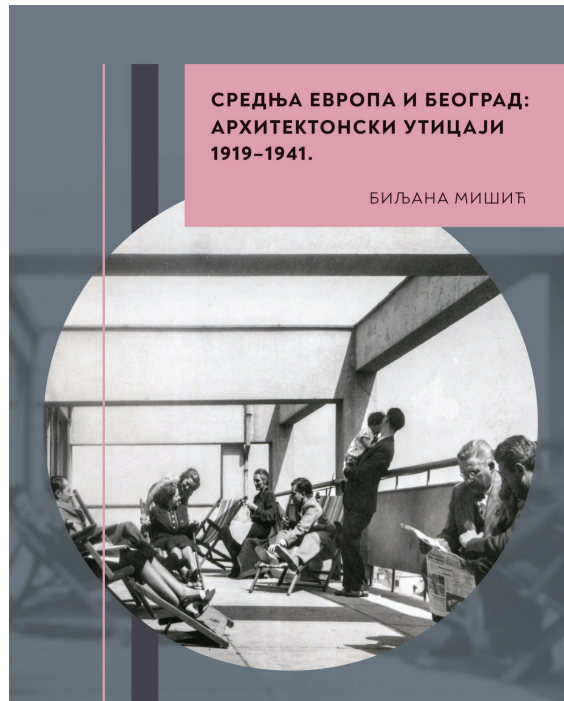
Кључне речи: Средња Европа, Београд, архитектонски утицаји

ABSTRACT

Different social, historical, technical, artistic, aesthetic, ideological, political and economic narratives caused the interwar Belgrade architecture. They moved it into the field of discursive and ambiguous interpretations, within which it was developed and applied as a social practice. This article represents a synthesis monograph on the Central European influences on Belgrade's architecture in interwar period. In addition to a comprehensive typological and stylistic analysis of a significant part of the architectural heritage, an important determinant of Belgrade's cultural identity in this period is illuminated through the manifestation of architectural influences and their flows.

Key words: Central Europe, Belgrade, architectural influences

У издању Завода за заштиту споменика културе града Београда и Института за савремену историју, 2022. године објављена је књига *Средња Европа и Београд: архитектонски утицаји 1919–1941*, историчарке уметности др Биљане Мишић, доцента на Универзитету за пословне студије у Бањој Луци, док су рецензенти историчари уметности проф. др Александар Кадијевић, проф. др Тијана Антонијевић и виши научни сарадник др Владана Путник Прица.

Стручна јавност упознала је ауторку као посвећену историографињу која се бави изазовима афирмације, вредновања и заштите архитектонског наслеђа. Фокус овог рада је на теми која је повремено била присутна у архитектонском промишљању, али је тек кроз публикацију Биљане Мишић уобличена у целовиту студију (првобитно изложу кроз опсежну докторску дисертацију)¹, чиме значајно доприноси развоју савремене научне мисли. Са подједнаким интересовањем и озбиљношћу, ауторка на 343 стране представља стручне утицаје из архитектонских центара у Немачкој, Аустрији и тадашњој Чехословачкој, нудећи врло концизан увид у међуратно београдско, али и шире југословенско градитељство. Вишегодишње и опсежно ауторкино истраживање учинило ју је изузетним познаваоцем средњоевропских упуца у југословенском градитељском наслеђу.

¹ Пун назив докторске дисертације је Средњоевропски утицај на развој београдске архитектуре 1919–1941. Одбрањена је на Одељењу за историју уметности, на Филозофском факултету у Београду 2019. године.

Приступањем престоничкој архитектури као визуелном знаковном систему, ауторка прати два кључна поља: пропагандно и структурално, у намери да нам презентује значај поменутих средњоевропских феномена, чију валоризацију у домаћој средини поспешују остварења реномираних архитеката.

Књига је функционално подељена на пет поглавља: *Средња Европа: историјски, културни и уметнички оквир*; *Средња Европа и Београд*; *Извори средњоевропских градитељских утицаја*; *Средњоевропски утицаји на развојне токове међуратне архитектуре Београда и Београдски међуратни модернизам: архитектонске и урбанистичке концепције средњоевропског порекла*.

Након уводног дела у коме ауторка систематично презентује доступан литерарни материјал о овој теми, следи студиозна и методолошки утемељена разрада архитектонских токова, идеја и схватања који су обликовали међуратно београдско градитељство.

Прво поглавље *Средња Европа: историјски, културни и уметнички оквир* подељено је на две целине и пружа увид у догађаје који су допринели детерминацији појма „Средња Европа“ у историографским тумачењима. Кроз везу различитих, а сродних научних дисциплина и интерпретативних традиција ауторка посматра идентификацију топонима Средње Европе као узора у политичком и културно-уметничком смислу, што носи са собом значајна питања и потребу за константним промишљањем циљева и могућности транзиције тих узора на београдску културну сцену у времену између два светска рата.

Правећи разлику између међусобно прожетих процеса обликовања прошлости и успостављања модерног културног идентитета, ауторка поставља Београд у контекст пре-југословенске и југословенске уметничке праксе. У другом поглављу *Средња Европа и Београд* отвара се широко поље за разумевање удела средњоевропских високошколских институција у конституисању слике о Београду који прати савремене културне обрасце. Истанчаним препознавањем стилских разлика, ауторка раздваја доприносе страних архитеката који су професионално били везани за Београд од улоге домаћих архитеката који се враћају са студија из иностранства, те наглашава да је присуство европских културних утицаја обезбедило платформу за ишчитавање, интерпретацију и извођење плуралних уметничких стратегија и профилисање регионалних архитектонских пракси у тадашњем Београду.

У трећем поглављу нас ауторка боље упознаје са изворима градитељских утицаја. Пажљивом анализом уочених особености разматра окружење које, подстакнуто узорним средњоевропским центрима, постепено усваја нове моделе понашања. Освешћености домаће средине

у професионалном смислу допринела је и размена искустава и ширење знања међу стручњацима кроз праксу организовања архитектонских и урбанистичких такмичења. За будуће историографе је веома драгоцен монографска анализа редовно организованих изложби и предавања од стране државе или самих уметника, затим конгреса и сајмова као видова међудржавне културне размене у међуратном периоду, али и синтетски прегледни осврт на доступне стручне часописе и литературу на основу којих су вредности европских токова имплементирани у београдску (и југословенску) средину. Једнако значајан део ове целине представља и сегмент у коме ауторка осветљава улогу студијских путовања, организованих у едукативне сврхе, ради „проучавања савремених стилских тенденција у директном односу“ (стр. 121), суштински допуњујући ранија размишљања на ту тему.

Посебно важан сегмент представља четврто поглавље монографије *Средњоевропски утицаји на развојне токове међуратне архитектуре Београда*. Целина је структурисана на начин који пружа целовит приказ естетских, идеолошких, архитектонских и занатских утицаја и њихове рецепције у контексту међуратног југословенског градитељства. Овај историјски преглед поткрепљен је богатом и драгоценом хронолошком анализом, најпре, класицистичких тенденција средњоевропске архитектуре, затим историцистички схваћене архитектуре укорењене у националној традицији и, на крају, имплементираних модерних метода и образаца. Ауторка остаје доследна у томе да дочара атмосферу балканског и европског Београда, па не занемарује ни извесна колебања у ослобађању форме, која су била присутна код појединих уметника, као и често паралелни континуитет традиционалних концепција и дисконтинуитет нових, углавном провокативних и радикалних програма. Велика пажња посвећена је теоријским концептима који су се јављали током овог периода, а који су утицали на усвајање прогресивнијих идеја и отварање домаће уметничке сцене ка актуелним међународним, а пре свега средњоевропским тенденцијама.

Последње поглавље посебно се издваја својим темељним и методолошки поткрепљеним прегледом стилског развоја свих видова изражавања београдског међуратног модернизма. Ауторка се осврће на досадашње доприносе изучавању јавне, приватне и сакралне архитектуре међуратног Београда, али износи оригиналне, аргументоване и утемељене оцене у настојању да допринесе истраживању. Фокусира се не само на велике и амблематичне зграде, већ и на практичнију архитектуру у свакодневном животу грађана, као што су здравствени, образовни и спортски центри, цркве, јавни и приватни стамбени објекти, фабрике и индустријске зграде, објекти намењени култури, угоститељству, саобраћају и сл. Скреће пажњу на комплексне друштвене и економске аспекте

који су утицали на градитељство у Београду. Разматра квалитет и интензитет градње, истиче догађаје који су чинили прекретнице у развоју ове уметности, те доприноси расветљавању података о значајнијим архитектама и њиховом стваралаштву. Значајан допринос овог поглавља свакако је и у прегледу развоја ентеријера, као посебног показатеља модерности, у јавним и приватним просторима.

Као допуну историографској анализи, ауторка монографију завршава *Закључним разматрањима*, након чега прилаже списак скраћеница, извора, периодике и литературе коришћене у раду, регистар имена и појмова и резиме на енглеском језику.

Монографија о средњоевропским утицајима на архитектуру Београда богат је извор информација, пројеката и фотографија потеклих из разноврсних и, надасве, релевантних извора. Осим што продубљује позната сазнања, износи нове и оригиналне ставове који ће подстакнути будућа истраживања о архитектонским токовима и идејама изниклим из континуираног средњоевропског утицаја на међуратно београдско градитељство. С обзиром на то да је тема захтевала слојевит приступ тумачењу архитектонских утицаја, ауторка је оставила прилику и за нека потоња монографска и синтетски потпунија запажања о различитим контекстуалним предусловима који су подстакли и омогућили прихватање средњоевропских узора и, спрам тога, формирање специфичне визуелне културе на београдском подручју. Веома је важно истакнути и високи квалитет наратива који је ауторки омогућио да обликује причу која ће своје читаоце наћи и међу широм публиком.

др Александра Стаменковић, доцент

Факултет дигиталних уметности,
Универзитет Метрополитан у Београду,
aleksandra.stamenkovic@metropolitan.ac.rs,
ORCID 0000-0002-2438-7372, 063/8833293